

ZEKERİYA SERTEL OLAYI

İlkin televizyon reklamlarında, Nazım'ı gördük ekranlarda. Televizyonumuz demokratik olduğu için, ara sıra halka Komünist gösterir. Tabii, sirkte numaraya çıkan arslanlar gibi, tırnaklarını törpüleyip hafifçe ilaçladıktan sonra. Yani gerçekten konuşmak isteyeceği gibi konuşmasını engelledikten sonra. Ama Nazım Hikmet'i ekranda görmek gene de yeni bir şeydi, şaşırtıcıydı. Kimilerine göre bir «kazanım» bile olabilirdi. Ne var ki, işin sonu böyle gelmedi. Sertel'in anıları, herkesi şaşırtmayı başara-bildi.

Sertel anılarını kendine göre yazmış, yazarken de herhalde bunun nerede, nasıl yayımlanacağını pek fazla düşünmemiş. Nitekim, anıların yayımlandığı gazetede yayımlanmış olması da biraz raslansal. Önce başka bir gazeteyle verilmiş, orada pek hoş karşılanmamış, filan. Sertel'in bu anıları yazarken ne amaçladığı sorusuna sonradan geleceğiz, ama bundan önce gazetede tefrika edilmesinde ne yarar umulduğunu tahmin etmeye çalışalım.

Nazım Hikmet'in bir Komünist olduğu için Türkiye dışı sayılması, Türk edebiyatının «resmî» kapsamı dışında tutulması, artık ayıp oluyor. Dünyaca tanınmış bir insan, bir şair; dışarıda kime sorsanız, Türk edebiyatını Nazım Hikmet'le tanıyor; burada ise Nazım Hikmet tanınmıyor. Liberal aydınların yanısıra, liberal burjuvaları bile tedirgin etmeye başladı bu garip durum. Dolayısıyla, Nazım'ın «İade-i İtibarı» sorunu, yalnız devrimci aydınların çabası olmaktan çıktı. Gelgelelim, Nazım'ın burjuvaca «İade-i İtibarı» ile Marksistçe «İade-i İtibarı» elbette aynı şey olmayacak. Nasıl bir Nazım'ı

bağrına basmak ister burjuvazi? Öteden beri bu çevrelerin ağzında bir tekerleme vardır: «Nazım'ın fikirleri tabii çok yanlış (kötü), ama büyük şairdir.» derler. Şu halde, sözkonusu rahatsız edici fikirler biraz törpülense, hele hele Nazım'ın yanlışlıkla Komünist olduğu söylenebilse, pürüzler önemli ölçüde giderilebilecek. Bu da, olmayacak iş değil. «Şair adam, ne olsa; insanların mutlu olmasını istiyor.» denebilir. «Vaktiyle —gençlik bu, insan etkilenir— bir yanlışlık yapmış, kurtuluşun komünizmde olduğuna inanmış. Üstelik, onurlu adam; baş koyduğu, uğruna hapis yattığı davadan dönmeyi de kendine yediremezdi.» Bunları söyledikten sonra, özellikle Türkiye'den ayrıldıktan sonraki yurt özlemiyle dolu şiirlerini de kanıt göstererek, çok geç olsa bile aktırım başına geldiğini söyleyebilirsiniz. Söyledikten başka, üzülebilir, hayıflanabilirsiniz bile adama. «Vah zavallı, kimbilir neler çekti» dersiniz.

Zekeriya Sertel'in yazdığı anılarla tam da bunu yapmayı amaçladığı söylenemez herhalde. Onun tasarısı biraz daha değişik olmalı. Ama niyeti ne olursa olsun, yazdığı şeyin böyle bir genel projeye tastamam uyduğunu söyleyebiliriz. Bir belli ideoloji içinde Nazım'a bakan, komünizmini pek sindiremeyip şiirlerini de beğenen kesim, sözkonusu anıları okurken iyice rahatlamış olmalı. Buna bir «İade-i İtibarı» örneği diyebilir miyiz? «İtibarı» bu türüsüne Nazım kendisi de en az bizim kadar içerlerdi sanırım. Liberal burjuvaziden, Nazım'ı «affetmelerini» beklemiyoruz biz. Yarısını koparıp kalan yarısını salonlarına biblio yapmalarını da istemiyoruz.

Şimdi gelelim Sertel'in yazdıklarına. Konuya girmeden ön-

ce söylenmesi gereken bir şey var burada. Daha önceleri, çok daha girift ve karmaşık konularda, «teorik çerçeve» ile «ampirik olgu» arasındaki ilişki sorununa değinmiştik; ampirik olgu dediğimiz nesne kendi başına çok fazla anlam taşımaz, önemli olan bu olguyu hangi teorik bütünlük içinde kavradığımızdır, demiştik. Sertel'in yazdıkları da böyle. «Bu oldu» dediği şeylerin olup olmadığını tartışmak yersiz, çünkü bütün teorik çerçeve bozuk. İnsan hayatında binbir çeşit söz söyler, gözüyle burnuyla mimikler, eliyle koluyla jestler yapar; bunlardan bazılarını seçip bazılarını dışarıda bırakarak yazacağınız bir biyografik skeç, herhalde gerçekliğin oldukça carptılmış bir biçimini verir. Söylediğiniz şeyler kısmen doğru da olabilir. Ama ya söylemedikleriniz? Bu tür tek-yanlı bir biyografi, kasıtlı bir kötü niyetin ürünü de olmayabilir; siz hayata tek-yanlı bakan bir kişiyse, biyografisini yazacağınız kimseyi de kendi özel perspektifinize sığdırdığı kadarıyla görür, değerlendirirsiniz. Sizin kendi hayat görüşünüzü doğrulayan sözlerini, mimiklerini, jestlerini, belleğinizin kamerası kaydeder, geri kalanıysa hiç olmamış, söylenmemiş gibi, kayar gider. Bu yüzden, kolay değildir biyografi yazmak. Ele aldığınız adamın davasına nüfuz edebilmeniz gerekir —o adamın bu dava içinde yaşadığı çelişkileri sergilemek olsa da amacınız. Biyografinizin kahramanının temsil ettiği davaya karşı da olabilirsiniz. Ama davaya karşı kendi tutumunuzu açık seçik ortaya koyabiliyorsanız, gene de bir çeşit nesnellik sağlayabilirsiniz. Troçki'ye derin duygusallık duyan Deutscher, Stalin'in biyografisini bu şekilde yazabilmiştir. Ayrıca, kendi durduğu yeri bulandırmadığı için, her

zaman ve herkes için geçerli olan **tarafılık** konusunu, biyografiyi okuyan kimse de yerli yerine oturtabilir.

Sertel'de böyle şeyler yok. Denebilir ki, zaten biyografi de yazmıyor, kendi anılarını yazıyor. Bu, doğru. Bir kişinin anıları, kendisinin duygusal, düşünsel yaşantılarının derinliği ne kadar olabiliyorsa, o kadar derindir, yüzeysel olduğu için de o kimseyi suçlamaya hakkımız yoktur. Ama anıların merkezinde Nazım yer alınca, bu yazılanlara sadece Sertel'in anıları gibi bakmak güçleşiyor.

Nasıl bir Nazım Hikmet sunuyor bize Zekeriya Sertel? «Büyük adamı» diyor sık sık, ama anlattıkları genellikle küçük bir adama daha çok yakışır şeyler; dahası, büyüklüğünü kanıtlamak için söyledikleri büsbütün yavan. Ancak, önemli bir noktaya değinmek istiyorum burada: Sertel'in yazdıklarına tepki gösterenler birtakım önemsiz ayrıntılar üstünde durdukları, Nazım'ın genel sunuluş biçimini eleştirmedikleri için, tartışmaları da anlamsızlaşabiliyor —Nazım yıkanır mıydı, yıkanmaz mıydı, ayağı mı korkardı, filan konuda yalan mı söylemişti? Bu gibi ayrıntılarla hiçbir yere varmak mümkün değil.

Sertel'in kaleminden okuduğumuz Nazım bir hayli bön bir adam. Sovyetler Birliği'ni yüceltmiş, bir cennet sanmış. Dünyanın başka yerleri hakkında da hiç bilgisi yok. Avusturya'da, Finlandiya'da, her gittiği kapitalist ülkede vitrinlerin karşısına geçip hayran hayran bakıyor. İşçi sınıfının sömürülmesini, yoksun bırakılmasını da sadece tüketim ekonomisinden pay alamaması gibi görmüş olmalı, çünkü bir işçi evinde buzdolabı görse şaşkınlıktan ağzı açık kalıyor. Tıpkı Zekeriya Sertel gibi, işçilere konut, elektrik süpürgesi ve daha bilmemne sağlamakla, sosyal-demokrasinin, işçi sınıfını kurtardığına inanıyor.

Sertel'in Nazım Hikmet'i, Sovyetler Birliği'nde hayal kırıklığına uğramış bir insan. Ayrıca, çok güvendiği TKP'nin de fela-

ket adamların elinde olduğunu görüyor, tepki duyuyor bu adamlara. Tepki duymasını gerektiren bir sürü neden olduğunu ve Nazım'ın tepki duyduğunu başka birçok kaynaktan biliyoruz. Ne var ki, Sertel'in Nazım'ı partinin kendisini el üstüne tutmamasından, kendisine iyi bir görev vermemesinden yakınıyor; başka herhangi bir eleştirisine raslamıyoruz Sertel'in anılarında. Demek merkez komiteye alsalar, SBKP ile yakın ilişkiler kurmasına yardım etseler, bir şikayeti kalmayacak Nazım'ın.

Bunlar da «teorik çerçeve» ile «ampirik olgu» sorununa bağlı. İnsan bir Batı ülkesinde vitrinlere bakıp, «vay canına, amma da güzel şeyler.» diyebilir ya da bir arkadaşıyla TKP üstüne konuşurken, daha kişisel denebilecek düşüncelerini söyleyebilir — **ama o insan bunlardan ibaret değildir ki.** Birçok ciddi nedenle karşı olduğum bir adamın bıyığını da beğenmeyebilirim; benim o adama bıyığından ötürü karşı olduğum sonucu çıkarsa bundan, bu ancak gü-lünç bir sonuç olabilir.

Ne var ki, bir sözden, bir jestten meydana gelen tekil bir **olgu** olduğu bile tartışılacak şeyler vardı Sertel'in anılarında. Bunların başında, Sertel'in sınıf ve şiir konusunda Nazım'a verdiği ders ve aldığı cevap geliyor. Nazım'ın eskiden kafasını burjuvazi ile proletaryaya taktığını, burjuva olan her şeyi kestirip attığını, oysa şimdi (konuşulan dönemde) olgunlaşmış bütün insanlığı kucakladığını, böylece insan sevgisiyle dolan şiirinin daha derin ve güzel olduğunu söylüyor. Sertel'in böyle şeyler söyleyeceğinden şüphemiz yok; Nazım da ona anlayışlı bir cevap vermiş olabilir. Ama Sertel'e göre Nazım bunları olduğu gibi kabul-lenip doğrulamış, üstüne üstlük, insanları birbirlerine düşman etmek için **sınıf** diye kavramlar icat ettiklerini söylemiş. İşte bu kadarı biraz fazla oluyor. Ya Sertel dünyayı istediği gibi görüyor, ya Nazım bütün yazdıklarında yalan söylüyor.

Sertel'in Sovyetler Birliği'ne

hinçla baktığı açık. Koyu anti-Sovyetizmi, anıların genel bulanıklığı içinde, anti-komünizmden farklı bir yere varmıyor. Ne var ki Sovyetlere getirdiği eleştiriler de tek-yanlı; başarısızlıkların yanısıra başarılanlar üstüne tek bir söz yok. Ayrıca, eleştirdiği bu toplumun yapısına bakışı da son derece yüzeysel. Kitlelerin tüketim zorluğunu en büyük felaket olarak gördüğü halde, aynı kitlelerin politika-dan uzak tutulması gibi bir olaya değinmiyor bile. Bir başka önemli nokta da, söylediklerinin hiçbirini bir belgeye, bir nesnel kanıtla, bunların yokluğunu da inandırıcı bir analizle dayandırmaması; anı yazan bir kimsenin çok belgesel olması beklenmeyebilir, ama bu kimse, söylediklerine birilerini inandırmak istiyorsa, nesnel belgeler de bulmaya çalışmalıdır. Dayanaksız söylenmiş sözlerin aynı yöntemle çürütülmesine de şaşmamalı. Anıların bir önemli otumsuz yanı da burası. Bütünün, bütünün perspektifi o kadar çürük ki, içinde yer alan doğrular dahi —doğruluğunu başka kaynaklardan bildiğimiz olgular— inandırıcı olmaktan çıkıyor.

Zekeriya Sertel'e başkaları gibi «yalancı», «iftiracı» filan diyecek değilim; bu anıları geri dönmek için yaptığı pazarlık sonucunda yazdığına da inanmıyorum. Ünlü hikâyedeki, elleriyle fili yoklayıp nasıl bir hayvan olduğunu anlamaya çalışan körle-re benzetiyorum onu. Nazım'ı da, davasını da, çilesini de, kendi görebildiği kadarıyla görmüş, bu kadar kavrayabilmiş. Bu kavrama düzeyi, burjuvazinin belirli bir kesiminin oluşturmak ve yaygınlaştırmak istediği Nazım Hikmet imgesine «terzi elinden çıkmış gibi görünen hazır elbise» misali, tipatip uymuş. Haya-tı daha derinlemesine kavrayamadığı için bir kimseyi suçlamak hakkımız değil; ama bu kavrayış sığlığını belirtmek de borcumuz.

Fakat Zekeriya Sertel'in anıları, anılarla kapanmadı. Yazarlar Sendikası ve Nazım Hikmet Kurulu olayları bunu izledi. Bu

konuda da birkaç söz söylemek gerekiyor.

Yazarlar Sendikası'nın Yönetim Kurulu, Zekeriya Sertel'i, Nazım Hikmet Kurulu'ndan ihraç etti; Başkan Aziz Nesin bu kararı protesto ederek istifa etti, sonra da istifasını geri aldı. Yönetim Kurulu'nun ihraç kararında gerekçe kamuoyuna yeterli açıklıkla duyurulmamıştı; Aziz Nesin'in istifası da uyanan şüpheleri pekiştirecek bir olay oldu. Yani, Sertel'in Nazım Hikmet üstüne söylediklerinden önce, Sovyetler Birliği ve TKP üstüne söylediklerinden ötürü ihraç edildiği şüphesini. Yönetim Kurulu ile Nazım Hikmet Kurulu'nun daha sonra yaptıkları toplantılarda, ihraç gerekçesinin bunlarla hiçbir ilgisiz olmadığı aydınlığa çıktı. Bunları yazan, başka şeyleri de yazan bir kimse, pekâlâ sendikanın üyesi olur. Demokraside karşı çıkmadıkça, sendika üyeliğinden çıkarılmaz; ama Nazım Hikmet Kurulu başka bir şeydir. Gerçekten de, Nazım Hikmet'i bu gözle gören bir insanın —bu gözle görmek, kendi özne açısından bir saygısızlık olmasa bile— bu Kurulun üstlendiği işlerde verimli bir çalışma göstermesi beklenemez. En azından, ispatlamak isteyeceği, kendi mücadelesinin parçası olarak gördüğü birtakım konularda Nazım'ı kullanmaktan kendini alamayacağı anılarıyla ortaya çıkmıştır. Oysa Nazım Hikmet Kurulu, daha «devrimci» politikalar adına da olsa, Nazım'ın kişiliğinin ve eserinin pratik politik amaçlarla kullanılmasını önlemesi gereken bir kuruluştur.

Gene de, böyle bir ihraç kararı, buruk bir tat bıraktı ve ister istemez şu soruyu akla getirdi: En başında niçin üyeliğe alınmıştır Zekeriya Sertel? Nazım üstüne yazdıkları herkesi şaşırtsa bile, Sovyetler Birliği ve Marksizm konusundaki düşünceleri biliniyordu. Nazım'ı Marksizmden ayrı düşünemiyorsak, Marksizmi böyle düşünen Sertel'in Nazım üstüne araştırmalar ve başka Kurul faaliyetlerinde yeterli olamayacağını niçin düşün-

miyoruz. Kafdı ki, gerek bu Kurulda, gerekse sendika yönetim kurulunda, Sertel'in Nazım hakkındaki düşüncelerini de daha yakından bilmesi gereken kimseler vardı. Onlardan da bir uyarı gelmedi. (Burada bu parantezi açmam gerekiyor: Ben de Nazım Hikmet Kurulu'nun üyesiyim; yazın özel sorunlarım nedeniyle kurul toplantılarına katılmadım ve Sertel'in üye alındığından, ihraç kararının ilanına kadar haberim bile olmadı. Olsaydı ne yapardım spekülasyonu yersiz — ancak, bu yanlış niçin yapıldı diye sorarken, kendimi sorumluluktan başışık tutmak niyetinde de değilim.)

Kuruluşundan beri Nazım Hikmet Kurulu'nun yakasını bırakmayan şanssızlıkların sonuncusu oldu Sertel olayı. Umarız, gerçekten sonuncusu olmuştur. Bütün bu şanssızlıklarda olan Nazım'a oluyor. Belki bütün bu talihsizliklerden sonra, politik mücadelelerimizi ve kişisel gelişmelerimizi Nazım'ın anısı üstünde yapmaktan vazgeçeriz.

MURAT BELGE

BAZI TÜRK MUSİKİSİ PLAKLARI

Son zamanlarda eski Türk müziğine ilgi artıyor. Bunun sonucu olarak, sayıca az da olsa, bu müziğin iyi örneklerini özenle vermeye çalışan plaklarla karşılaşılıyor. Alıcısı kimdir, ne sayıdadır, merak ediyor insan. Alıcısı kimdir, bilemiyorum, ama herhalde devrimciler değildir.

Batılılaşma, her aşamında bir başka etki biçimi yarattı bu tür müzik üzerinde. Başlangıçta, içinden değiştirdi. Dede Efendi'nin ünlü Kâr-ı Nev'i yazdıktan sonra, Sultan Mahmut'a uyup Batı müziğine taviz verdiğine pişman olması örneğindeki gibi. Daha sonra, devlet Batıcılığı biraz daha ileri götürdüğünde, doğrudan doğruya Batı müziğine yönelindi. Ama Batı müziği alan kazandıkça, kendini standardını kabul ettirdikçe, Türk

müziğinin-bu etki altında dönüşmesi kaçınılmazlaşmıştı. Süreç gene de şaşılacak kadar uzun bir zaman devam etti. Sonunda, «ladini» Türk musikisi bugünkü felâket durumuna geldi.

Dini Türk musikisi de bu kâdêrin dışında kalamazdı. Ama özellikle Cumhuriyetten sonra tekkelerin kapanması, tarikatların yasaklanmasıyla, o, daha kesin bir sona erdi. İşte şimdi, yeni yeni çıkan birkaç plakla, bu müziğin neye benzediğini öğrenme fırsatını bulabiliyoruz. Az çok aydın sayılırız, bu tür şeylere karşı ilginç de vardır, ama şu Atatürk devrimlerinin gücüne bakın ki ancak otuzumuzu geçtikten sonra bir Bektaşî tekkesinde nasıl nefes söylendiğini kendi kulağımızla işitebiliyoruz.

Dini musikinin iki türü var geleneğimizde. Biri, Mevlevî tekkelerinde üretilen. Bu daha elitist bir tür. Mevlevî tarikatının Osmanlı İmparatorluğu tarihi ve yapısı içinde oynadığı role uygun. Aristokratik, düzeni temelde kabul ederek, yardımcı olmayı da üstlenerek, karşılığında kendi aristokratik estetiklerini sürdürme ayrıcalığını almış bir tarikat.

İkinci kol birçok bakımdan bundan farklı olan Bektaşî türü. Nefesler, bildiğimiz didaktik dini halk şîri, ama söyleyişi halk türküsünden çok farklı. Neyle, kudümle, koro halinde söyleniyor. Bu bakımdan, dini klasik Türk müziğiyle halk türküsü arasında yer alıyor.

Mevlevî ayininin oldukça iyi bir örneği eskiden yapılmıştı, şimdi belki de piyasada kalmamıştır. İki plak halinde, Dede Efendi'nin saba makamındaki ayiniydi. Geleneksel, İtrî'nin naatıyla başlıyor, gene geleneksel biçimde, niyaz ilahileri ve son taksimle son buluyordu. Söyleyen, bu müziğin büyük ustası Kanî Karaca. Daha yakın zamanlarda birkaç ayin müziğinin daha plağı çıktı. Seçilen eserler, bilinen en eski ayinlerden: Nayi Osman Dede'nin uşşak ayiniyle (bunu da Kanî Karaca söylüyor) Ulvi Erguner'in yönettiği, naatı Aziz Bahriyeli'

nin, ayini ise bir koronun okuduğu, Derviş Mustafa Dede'nin beyatı ayini.

Bektaşî tekkelerinde üretilen müziğin örneğini veren plaklar, bugünün yaygın müzik beğenisi-ne daha rahat sunabilir kendilerini. Nefesler —hiç değilse sözleri— daha çok biliniyor. Ama söyleyiş, ezgi, değişik. Bunların biri Aras'dan çıkmıştı bir süre önce. Niyazi Sayın'ın, Necdet Yaşar'ın taksimleriyle, koro tarafından söyleniyor, «Eşrefoğlu, al haberi», «Güzel âşık cevrimizi», «Derdim çoktur hangisine yanayım» gibi bilinen nefesler «ayin-i cem» coşkusu içinde söyleniyor. İkinci, daha yeni olan plak ise

galiba Fransız plak endüstrisiyle ortak yapım; Nezih Uzel ve Kudsi Erguner çalıyor ve söylüyor. Kendileri herhalde Bektaşî değil, Sunni kökenli tarikatlara daha yakın olmalıydı. Ama seçtikleri nefesler daha çok «heretik» geleneklerden.

Devrimciler, geleneksel müziğimizi oldukça şematik bir biçimde ayırmış ve aynı şematizm ölçüsüne uyan yargılarla sorunu kapatmışlardır. Dini ya da «ladini», klasik sayılabilecek gelenek saray müziğidir, egemen sınıfların malıdır, yani kötüdür. Halk müziği de elbette iyidir. Özellikle tekke türü musiki, bu şematizmi yokuşa sürebilir, çünkü

burada klasiğe yakın bir icra ile, örneğin Pir Sultan Abdal söyleniyor. Ama belki de sandığım kadar zorlamaz bildik şematizmi: «İlerici içerik, gerici biçim» dersiniz, gayet diyalektik bir şekilde çözersiniz sorunu.

Şaka bir yana, Marksistlerin geleneksel musikiye kendi açılarından bakmalarının ve kendi ölçütleriyle onu değerlendirmelerinin zamanı artık gelmiş olmalıdır. Şimdiye kadar bu musikiye bakışımızın da, yaptığımız değerlendirmenin de, Kemalist tarih anlayışının bir uzantısında başka bir şey olmadığını söylemek herhalde yanlış olmaz.

MURAT BELGE